

Nadějný začátek sjednávání úmluvy zakazující jaderné zbraně

(Článek navazuje na Mezinárodněprávní reflexe č. 10 z 10. 11. 2016 a č. 1 z 1. 3. 2017)

12. 4. 2017

Úvod

V sídle OSN v New Yorku se 27.–31. 3. 2017 uskutečnilo, za předsednictví kostarické velvyslankyně Elayne Whyte Gómezové, první kolo jednání konference k sjednání smlouvy zakazující jaderné zbraně (užití, výrobu, vlastnictví atd.). Druhé a závěrečné kolo rozhovorů by se mělo konat opět v New Yorku 15. 6.–7. 7. 2017, kdy se již také předpokládá finalizace a odsouhlasení smluvního návrhu. Zmíněnému prvnímu kolu předcházela organizační schůzka v New Yorku 16. 2. 2017 za účasti zástupců více než 100 států, na které byla schválena konferenční agenda a procedurální pravidla platící obecně pro jednání Valného shromáždění OSN. Podle těchto pravidel je pro odsouhlasení podstatných otázek potřeba dvoutřetinová většina a v případě procedurálních záležitostí prostá většina přítomných zemí. Na rozdíl od konsenzuálního způsobu rozhodování, které je platné např. na Konferenci o odzbrojení v Ženevě, tak nemůže žádná země na konferenci OSN vetovat schválené rozhodnutí.

Jednání prvního kola se zúčastnilo cca 130 zemí, zástupci několika organizací, např. OSN, Mezinárodního výboru Červeného kříže, řady nevládních organizací, a také oběti amerického jaderného výbuchu tzv. hibakuša, jak se v Japonsku tyto přeživší oběti z Hirošimy a Nagasaki nazývají. Všechny země vlastníci jaderné zbraně, stejně tak jako převážná většina aliančních států, včetně České republiky, a partnerských zemí spoléhajících na jadernou ochranu zejména USA, jednání bojkotovaly. Z aliančních zemí se rozhovorů účastnilo pouze Nizozemsko a z unijních států, vedle zmíněného Nizozemska, ještě Rakousko, Švédsko a Irsko. Z partnerských států bylo přítomno Japonsko.

Účel a průběh jednání

Rozhovory byly rozděleny na úvodní všeobecnou rozpravu a na následné projednávání specifických otázek. Ve všeobecné rozpravě zaujalo mj. poselství papeže Františka, přednesené zástupcem Vatikánu. V dokumentu se kromě jednoznačné podpory cíle jednání konference a jejímu mandátu konstatovalo, že „mezinárodní mír a stabilita nemohou být založeny na falešné představě bezpečnosti, na ohrožení vzájemným zničením, či naprostým vyhlazením, na pouhém udržování mocenské rovnováhy“. Vedle katastrofálních důsledků jakéhokoliv použití jaderného arzenálu papež František v poselství také zmiňoval obavy „z plýtvání jadernými zdroji k vojenským účelům“, ačkoli „by mohly být využívány k významnějším prioritám, jako je podpora míru a integrálního lidského rozvoje, stejně tak jako k boji s chudobou a uskutečňování Agendy 2030 pro udržitelný rozvoj“.

Mezi hlavní cíle jednání prvního kola patřila výměna názorů na celkový rámec smlouvy a obsah preambulární části, rozsah a znění zakazujících ustanovení a otázky související s přistoupením jaderných zemí ke smlouvě. Dále byla

projednávána problematika smluvních hodnotících konferencí, vztahy smlouvy k dalším ujednáním a institucím, jako např. ke Smlouvě o nešíření jaderných zbraní (dále smlouva NPT), Smlouvě o všeobecném zákazu jaderných zkoušek (CTBT), Mezinárodní agentuře pro atomovou energii (MAAE), bezjaderným zónám aj.

Ve vztahu vytvářeného mezinárodněprávního instrumentu vůči smlouvě NPT vystupující jednoznačně podporovali jeho komplementární charakter a posilující úlohu. Ta se týká zejména smluvního článku VI, který jediný v rámci smluvních ustanovení NPT poukazuje na nutnost jaderného odzbrojení, avšak má vágní charakter a zejména neobsahuje žádný časový harmonogram likvidace jaderných zbraní. Na rozdíl od smlouvy NPT, jež zakazuje vlastnictví jaderných zbraní nejadernými státy a umožňuje jejich držení pěti tzv. deklarovanými jadernými státy, tj. stálými členy Rady bezpečnosti, nová smluvní zakazující úprava by již žádné výjimky nepřipouštěla. Nová úmluva by však v žádném případě neměla představovat náhražku za zmíněnou smlouvu NPT. Podle irského návrhu by každý jaderný stát, hodlající přistoupit k diskutované smlouvě, měl poskytnout údaje o skladovaných jaderných zbraních a předložit časový rámec jejich odstranění z operačního nasazení a následné likvidace, včetně uvedení opatření k zajištění bezpečnosti a ochrany životního prostředí. Součástí tohoto procesu by měla být i navrhovaná ověřovací opatření.

Problematika zákazu financování jaderně-zbrojních programů

Smluvní zákaz financování jaderně-zbrojních programů byl jedním z mála bodů, ve kterém se názory účastníků lišily. Někteří vystupující prosazovali začlenění výslovného zákazu financování do smluvního znění, zatímco podle názoru druhých je zmíněný zákaz zahrnut již do zákazu asistence jaderně-zbrojních aktivit. Shoda současně existovala v tom, že zmíněné ustanovení by nemělo omezovat financování aktivit podporujících jaderné odzbrojení, jako jsou např. demontáž a ničení těchto zbraní, plnění dohod o ověřování odzbrojení a provádění očišťování životního prostředí v jaderně-zbrojních výrobních zařízeních.

Jedná se o klíčový právní argument v rámci zákazu jakékoli podpory výroby a vlastnictví těchto zbraní. Zákaz financování výroby jaderných zbraní by však také měl i výrazný politický dopad. Napomohl by delegitimizovat jadernou zbrojní výrobu a představoval by významné omezení vlivu a moci jaderně-zbrojních korporací. Posílil by naopak prestiž občanské společnosti v jaderných zemích a v globálním měřítku by představoval výzvu stávajícím jaderně-zbrojním závodům, v nichž je financování jaderných zbraní jednou z nejdůležitějších hybných sil.

Podle odhadů různých nevládních organizací vlády v jaderných zemích utratí v příštích deseti letech přibližně 1 bilion USD, což představuje ročně částku na jaderně-zbrojní programy okolo 100 mld. USD. Pro srovnání lze uvést, že dvouletý základní rozpočet OSN (bez rozpočtu na mírové operace) činí pouze 5,1 mld. USD, což je cca 5 % zmíněné globální enormní částky určené na jaderné zbrojení. Přitom značná část těchto nákladů by mohla být využita ve prospěch úsilí o snížení negativních dopadů klimatických změn, omezení světové chudoby a mohla by napomoci řešit další světové sociální a ekonomické potřeby.

Většina z těchto peněz se přelévá do soukromých společností ve formě lukrativních kontraktů na výrobu, modernizaci a udržování jaderných zbraní a jejich nosičů. Pro tyto společnosti jsou proto vysoké objemy vojenských rozpočtů v jejich vlastním zájmu. Proto také podporují různé „think tanks“ a další veřejné iniciativy podporující „nutnost“ udržování jaderných zbraní, jejich modernizaci a rozšiřování. K dosažení těchto cílů usilují o nadhodnocování hrozeb představovaných potenciálními jadernými vyzyvateli a lobbují ve prospěch zkvalitňování jaderně-zbrojních systémů, což zdůvodňují nutností čelit uvedeným hrozbám. Jenže tato situace zvyšuje hrozby a rozpor mezi jadernými státy a rizika, směřujícími popř. k použití těchto zbraní, ať již v důsledku technické závady, špatného odhadnutí situace, nebo úmyslného odpálení. O hrozbě plynoucí z nárůstu vlivu zbrojně-průmyslového komplexu a jeho působení na politiku vlád a parlamentů, s cílem dosáhnout vysoké zbrojní rozpočty na úkor omezení zdrojů pro jiné oblasti, varoval mj. již v r. 1961 tehdejší americký prezident Dwight D. Eisenhower v projevu k národu při svém odchodu z prezidentské funkce.

Formulování zákazu financování může obsahovat buď pouze prostý zákaz jaderně-zbrojní produkce, popř. ponechání na jednotlivých smluvních zemích realizaci tohoto ustanovení způsobem, který jim vyhovuje, nebo může podrobně formulovat detailní opatření vyžadovaná k omezení financování těchto zbraní v rámci národních legislativ. Ještě před

uzavřením výše zmíněné úmluvy již nyní existují státy, jež mají s omezením financování jaderných zbraní zkušenosti. Jsou to Nový Zéland, Norsko a Švýcarsko, které již dříve přijaly příslušnou politiku a upravily národní legislativu k omezení obchodních kontaktů s jaderně-zbrojnými korporacemi.

Závěry a další předpokládaný vývoj

Charakteristickým rysem jednání prvního kola byla vstřícná spolupráce zástupců států a nevládních organizací a široká shoda názorů na většinu prvků smluvního návrhu, včetně zásad a cílů mezinárodněprávního instrumentu. Hlavní motivací pro dosažení kategorického a bezvýjimečného mezinárodněprávního instrumentu zakazujícího jaderné zbraně se staly humanitární důsledky jejich použití, existující rizika tohoto použití a vynakládané enormní prostředky na tyto zbraně, včetně jejich modernizace, a s nimi související závody ve zbrojení.

Odlíšné názory zatím přetrvávají např. k problematice zařazení smluvního zákazu hrozby použitím jaderných zbraní, které je základem politiky jaderného odstrašování, zbraňových zkoušek a výše zmíněného financování, a to v rámci jednoznačného zákazu a stigmatizace těchto zbraní. Rozdílnost se projevuje rovněž v různých postojích ke způsobu řešení práv obětí jaderných výbuchů v Hirošimě a Nagasaki a zkoušek těchto zbraní v různých zemích a souvisejícími nápravami škod na životním prostředí.

V příštích týdnech by měly účastnické státy a nevládní organizace společně usilovat o sjednocení názorů ve sporných otázkách a předložit kostarické velvyslankyni Gómezové návrhy smluvního znění. Do začátku června t.r. by předsedkyně prvního kola jednání měla podat návrh finálního textu účastnickým zemím k posouzení. Dne 15. 6. 2017 bude zahájeno druhé a závěrečné kolo jednání o návrhu textu smlouvy, které by mělo skončit 7. 7. 2017.

Miroslav Tůma

tuma@iir.cz

Zdroje k tématu:

- ◆ Acheson, Ray, „Ready, steady, go: time to ban the bomb!“. *Nuclear Ban Daily*, Vol. 1, No. 1. Reaching Critical Will, 27. 3. 2017.
- ◆ Acheson, Ray, „Courage is the crux of the ban treaty“. *Nuclear Ban Daily*, Vol. 1, No. 2. Reaching Critical Will, 28. 3. 2017.
- ◆ Acheson, Ray, „Comprehensively banning the bomb.“ *Nuclear Ban Daily*, Vol. 1, No. 3. Reaching Critical Will, 29. 3. 2017.
- ◆ Acheson, Ray, „Converging visions for the ban.“ *Nuclear Ban Daily*, Vol. 1, No. 4. Reaching Critical Will, 30. 3. 2017.
- ◆ Acheson, Ray, „Pathways to the ban and beyond.“ *Nuclear Ban Daily*, Vol. 1, No. 5, Reaching Critical Will, 31. 3. 2017.
- ◆ Acheson, Ray, „Courage and collaboration.“ *Nuclear Ban Daily*, Vol. 1, No. 6, Reaching Critical Will, 4. 4. 2017.
- ◆ *Papežské poselství na konferenci OSN o zákazu jaderných zbraní*. RadioVaticana.cz, Česká sekce Vatikánského rozhlasu, 28. 3. 2017. On-line: <http://www.radiovaticana.cz/clanekphp4?id=25449>.
- ◆ *Prohibiting the financing of nuclear weapons production*. Working paper for the United Nations Conference to Negotiate a Legally Binding Instrument to Prohibit Nuclear Weapons, Leading Towards their Total Elimination. Basel Peace Office, Parliamentarians for Nuclear Non-proliferation and Disarmament (PNND) and Unfold Zero.
- ◆ *1961 – Eisenhower warns of military-industrial complex*. THIS DAY IN HISTORY. On-line: www.history.com.
- ◆ Kreitner, Richard: *January 17, 1961: President Eisenhower Warns of the „Military-Industrial Complex“ in His Farewell Address*. The Almanac. On-line: <https://www.thenation.com/login/>.
- ◆ *Ike's Warning of Military Expansion, 50 Years Later*. NPR, 17. 1. 2011. On-line: <http://www.npr.org/2011/01/17/132942244/ikes-warning-of-military-expansion-50-years-later>.